

Gorazd Stariha

»Vi vse za cesarja strite, na babo pa sam gre!«

O žaljenju Franca Jožefa v prvem desetletju njegove cesarske kariere

STARIHA Gorazd, dr., arhivski svetovalec,
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko
Kranj, Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

343.632:929Franc Jožef I.

»VI VSE ZA CESARJA STRITE, NA BABO PA
SAM GRE!«

*O žaljenju Franca Jožefa v prvem desetletju njegove
cesarske kariere*

Vedno aktualno žaljenje oblasti in njenih najvišjih predstavnikov se je seveda v različnih obdobjih različno preganjalo in kaznovalo. Primeri v prispevku predstavljajo kaznovanje grdega govorjenja o cesarju Francu Jožefu v petdesetih letih 19. stoletja, ko je bil aktualen kazenski zakonik iz leta 1852. Zanimiv je zlasti primer, ko je bil obrekovalc obsojen na maksimalno zagroženo kazen, to je pet let strogega zapora. Primer izstopa zaradi dolžine izrečene kazni, saj so sicer žalivce Njegovega Veličanstva kaznovali z največ nekaj meseci zapora.

Ključne besede: Franc Jožef, 19. stoletje, žaljenje oblasti, kazensko pravo, zemljiška odveza

STARIHA Gorazd, PhD, Archival Advisor, Historical
Archives Ljubljana, Department for Gorenjska, Kranj,
Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

343.632:929Franc Jožef I.

“YOU DO EVERYTHING FOR THE EMPEROR,
WHILE HE LEAPS ON HIS WIFE ALL BY HIMSELF!”

*Insults to Franz Joseph in the First Decade of His Imperial
Career*

The ever-popular practice of insulting the authorities and their highest representatives has been prosecuted and penalized in different ways at different times. The article presents examples of penalties for disrespectful talk about the Emperor Franz Joseph in the 1850s, when the 1852 Penal Code applied. One particularly interesting case is that of a slanderer who was sentenced to the maximum punishment available, i.e. five years of close arrest. The case is extraordinary owing to the length of the penalty because usually the insulters of His Majesty were sentenced to a few months behind bars.

Key words: Franz Joseph, 19th century, insult to the authorities, criminal law, agrarian reform

Mladega cesarja Franca Jožefa so posadili na prestol v nemirnem revolucijskem letu 1848. Kot vemo, je revoluciji kmalu sledilo obdobje Bachovega absolutizma, ko so imeli špiclji še posebno našpičena ušesa, v katera se je ujela marsikatera grozovita beseda, ki je pomenila žaljenje Njegovega Veličanstva in kot bomo videli, je pogumnim govorcem lahko grozila celo obdolžitev veleizdaje.

Kazenski zakonik iz leta 1852, ki je bil v veljavi v obdobju naših primerov,¹ je imel hudodelstva razdeljena v 39 točk in kot se spodobi za vsako državo, ki da kaj nase, so bila najprej navedena hudodelstva veleizdaje, žaljenja Veličanstva, vstaja, punt... Po prvem (a) odstavku 58. člena je bila veleizdaja tudi napad na cesarjevo zdravje, svobodo ali opravilno sposobnost glede vladanja. 59. člen pa je nato predpisoval smrt za neposredne veleizdajalce iz 58. člena, četudi jim je spodletelo. To je na primer doletelo ogrskega krojaškega pomočnika Janosa Libenijja, ko je poskusil zaklati cesarja februarja leta 1853.

Žaljenje Veličanstva je opredeljeval in kaznoval 63. člen: »Kdor cesarju spoštovanje ukrati, naj se zgodi le-to z osebnim razžaljenjem, z gerdenjem, hudim ogovarjanjem, ali zasramovanjem, očitno ali pred več ljudmi izrečenim, po natisnjenih delih, s podajanjem ali razširjanjem podob ali pisanj, se zakrivi s hudodelstvom razžalitve veličanstva in naj se kaznuje s težko ječo od enega do pet let.«² Klevetanja in dokaj brezbriznega grdenja cesarjevega imena je bilo seveda veliko več kot neposrednih poskusov uresničevanja izrečenega, zato so bile tudi kazni za obrekovalce, v primerjavi z zagroženo kaznijo, zelo nizke. Največkrat od nekaj tednov do nekaj mesecev zapora. Zato je primer izrečene petletne kazni zapora, ki je prvič objavljen v tem prispevku, eden zelo redkih, vsaj na Kranjskem. Pa si pogledjmo.

Atentat na cesarja (na Štajerskem)

Oblastni organi so še posebno na preži v kriznih dogodkih in eden takih je bil prav gotovo neuspeli atentat na cesarja leta 1853. Poglejmo najprej nekaj »narodnega blaga«, ki so ga špiclji v zvezi s tem nabrali na Štajerskem.

V Mariboru je okrajni glavar prijavil na okrožje ključavničarskega pomočnika, ki naj bi v kavarni izjavil: »To je bil pa en bedast tič, da je tako slabo zadel. Tako kot je,

Izrez razglednice s portretom cesarja Franca Jožefa I. ob začetku njegovega vladanja, 1848 (Zgodovinski arhiv Celje, SL_ZAC/1295 Zbirka slik osebnosti).

ne more ostati in ko bo prišel čas, bomo tudi mi zgrabili. Vseposod že vre in vse bo preč.«³

Radgonski okrajni glavar pa je namestniku poročal o »ultraradikalcu«, mizarju in bivšem poslancu deželnega zbora, Scheucherju, ki se je v letih 1848 in 1849 izpostavljaval z radikalnimi govori in prijateljeval z razvpitim demagogom dr. Empergerjem. Poleg svojega poklica naj bi se takrat ukvarjal še z zakotnim pisaštvom in si s tem pridobival pomembno zaupanje kmetov v tamkajšnji okolici. Velik vpliv na del manj izobraženega ljudstva naj bi imel tudi krčmar Pri zlatem soncu, v Radgoni, Alois Frass.

Glede teh dveh je dobil glavar ukaz o poizvedbi in rezultati so bili naslednji:

a) V neki kavarni naj bi ob atentatu na cesarja padla izjava: »Tudi če bi cesarja do smrti zabolli, bi pa en drug cesar postal.«

b) Nameravana gradnja cerkve v zahvalo za cesarjevo rešitev naj bi izzvala izjavo, »...dass es besser wäre

¹ Do leta 1852 je bil sicer v veljavi Zakonik o zločinih in težkih policijskih prekrških iz leta 1803, ki je veleizdajo prav tako kaznoval s smrtjo (§§ 52-53) in sramotenje cesarja s težko ječo od enega do petih let (§§ 57-59).

² Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852. Državni zakonik, št. 117/1852, str. 509.

³ StLA, fond: Gubernial Präsidium (Gub. Prä.), del. št. 444/1853 (1. 3. 1853).

statt einer Kirche ein H....haus zu erbauen« (... bolje bi bilo, da bi namesto cerkve postavili kurbišče).

c) Alois Scheucher pa naj bi izjavil: »Cesar nima nobene pravice do Ogrske, saj tam ni bil kronan in če se začne na Ogrskem, bomo tudi tukaj pomagali.«

Glede teh treh izjav je s sodišča prišla zahteva državnega pravdnštva o preiskavi in ukrepih. Pri tem se je s pomočjo zaslišanih prič izkazalo:

pod a): V Piberčevi kavarni naj bi se ob prebiranju časopisa o podrobnostih o atentatu na cesarja izjavilo, da morilec s tem umorom ne bi nikdar dosegel svojega namena, ker bi cesar pač postal nekdo drug.

pod b): Karl Weitzinger naj bi v neki kavarni, ko je bilo govora o gradnji cerkve, izjavil: »*mancher wäre statt einer Kirche ein H....haus lieber*« (marsikdo bi imel namesto cerkve raje kurbišče). S čimer je mislil povedati le zarobljeno šalo.

pod c): Glede izjave, ki so jo pripisovali Aloisu Scheucherju, pa je državni pravdnik glavarju ustno pojasnil, da je v tej zadevi zaslišal več kot 15 prič, vendar da o tem ni nihče nič vedel in da se je torej obtožba izkazala za neresnično. Pa tudi drugače, da živi Scheucher, kolikor je njemu zaupno znano iz več virov, zelo zadržano, je predan svoji obrti in se vzdržuje vsakega politiziranja.

Karla Weitzingerja je glavar poklical na zagovor, ga okaral zaradi objestne izjave, nakar je Karl obljubil, da se bo v prihodnje vzdržal takih izjav.

Tudi osumljenega birta Aloisa Frassa je poklical predse in »sondiral« njegovo mišljenje. Izkazalo se je, da nikakor ni bil sovražen režimu, ampak se je kot lastnik gostilne, katero so obiskovali tudi mimo potujoči Madžari, zaradi »biznisa« pač strinjal z izjavami gostov, kot bi se brez dvoma strinjal tudi z izjavami lojalnih gostov. Glavar ga je resno opozoril na nevarnost takega dvoličnega obnašanja in prejel od njega zagotovilo, da se bo v prihodnje vzdržal vsakih sumljivih besed, da bo tudi goste opozarjal pred nespametnim govorjenjem in da bo prijavil okrajnemu glavarstvu vsakega agenta prevratniške stranke, oziroma sumljivega tujca. Sicer pa je bila njegova gostilna že tako pod posebnim policijskim nadzorom in tudi orožniki so jo pogosto obiskovali.

Sicer pa izjav, ki so žalile cesarja po poskusu atentata, in ki so bile sodnijsko obravnavane, ni bilo ravno veliko. Za Štajersko se nam je ohranilo poročilo graškega policijskega direktorja Paumanna o takih primerih od atentata z dne 18. 2. do aprila. V poročilu je Paumann dodal, da so vsi primeri neodvisni drug od drugega in da

torej ni govora o kaki širši politični zaroti. Naštel je sedemnajst primerov, za pet ni povedal poklica, eden je bil tovarniški delavec, eden dninar, štirje pomočniki, eden mojster, eden bivši vojak, dva meščana, eden posestnik in eden kaplan. Obtoženi iz slovenskega dela Štajerske so bili kaplan iz Maribora, meščan iz Radgone, meščan iz Lenarta, bivši vojak iz Maribora, dninar iz Celja.⁴

V pričakovanju poroda cesarice se je cesar odločil za pomilostitev vseh, ki so bili zaprti ali v preiskavi zaradi žalitve cesarja oziroma pripadnika cesarske hiše in tistih, ki so bili zaprti ali v preiskavi zaradi ogrožanja notranjega državnega miru – skratka »politične«. V graškem seznamu Štajercev, ki so junija 1854 spadali v navedene kategorije, je bilo navedenih devet zapornikov in dvaindvajset preiskovancev. Med kaznjenci iz slovenskega dela Štajerske so bili svinjski pastir iz Logarovcev (okraj Ljutomer), kmet iz okraja Gornja Radgona, kajžarka iz celjskega okraja in kmet iz ljutomerskega okraja.

Med preiskovanci pa najdemo ženo nožarja iz Maribora, kmeta iz mariborskega okraja, kmečkega sina iz celjskega okraja, kmeta iz okraja Vransko, nekoga, ki je 18. 5. 1854 umrl v Celju, dva kmeta iz laškega okraja, dva kmeta iz šoštanjkega okraja in obrtnega pomočnika iz celjskega okraja.⁵

Atentat na cesarja (na Kranjskem)

V nadaljevanju preglejmo odziv na atentat na cesarja na Kranjskem.

V Trebnjem so v gostilni na brzojavki o atentatu na hrbtni strani našli napis neznane roke: »*Cesar je en osel in ne Veličanstvo*.«

Hlapca iz novomeškega okraja, ki še ni prejel odslužnega pisma iz vojske, so junija 1853 obsodili na šest tednov zavora, z enodnevnim postom v vsakem tednu. V marcu 1853 je namreč nekemu orožniku dejal, ko se je le-ta hvalil, kako so za otetje cesarja, »našega očeta«, imeli v Novem mestu zahvalno mašo in parado: »*Hudič lahko pocitra takega očeta in njegovo pravičnost. Jaz sem že 22 let vojak, pa še nisem prejel odpusta!*«

V neki krčmi blizu novomeškega pokopališča so kmetje popivali in eden je dejal: »*Cesar je en huncvet⁶, ker svoje besede ne derži*.« Orožniki so ga prijeli in pri tem je še zaklical ostalim kmetom: »*Cesar je ena šema*.«

⁴ StLA, Gub. Präs., del. št. 906/1853 (12. 4. 1853).

⁵ StLA, Stätt. Präs., del. št. 5-326/1854 (1. 3. 1855).

⁶ Malopridnež (SSKJ).

Desetar na dopustu pa je v uradu okrajnega glavarja v Črnomlju dejal, da naj hudič vzame cesarja, ker so ga zavrnil, ko je prosil, da bi njegovega brata oprostili vojaške službe.

Moschik Jakob in Janez, iz Rateč, sta v pogovoru glede dajatev za učitelja zagrešila izjavo: »Daj bog, da bi že prišli Italijani.«

Kmet na Trojanah je izjavil: »Prekleta oblast, naš cesar ni za drugo kot za ustrelit!«

Mayer Leopold, kranjski medicinar in oštir je negodoval: »Cesar je en lump, neumen cepec in malopridnež. On je kar general. Tudi on bi moral napredovati od prostaka naprej.«

Posestnik iz Kostanjevice je obrekoval vojsko, in sicer je izjavil, da naj bi sedem obmejnih polkov in dva pehotna iz Zagreba dezertiralo k Turkom, ker naj bi tam prejeli dnevno en goldinar v srebru, cesar pa da plača samo šest krajcarjev dnevno. Govorjenje je sklenil z besedami: »Naš cesar je en cigan.«

Skladiščnik v Borovnici je o oblastnih metodah razmišljal zelo napredno. Podvomil je namreč, kaj pa, če je ta atentat samo gola izmišljotina in so ga le zato razblebetali, da bi oblast lahko strožje postopala s podložniki.

Oštir in občinski svetnik v Osilnici je izjavil, da so orožniki lumpi in kurbirji in da je cesar tudi en tepec (*Schwachkopf*), ker je uvedel orožnike.

Odpušteni vojak je bil prepričan, da sta cesar in Radetzky lumpa.

Kmečki fant iz postojnskega okraja je zmerjal (verjetno v kakem uradu), da je cesar pasja taca ker trpi in vzdržuje take uradnike. Najprej da bi bilo treba pobiti vse uradnike in potem še cesarja.

Krznar iz Vipave je govoril proti avstrijski hiši, oblasti, sodišču in orožnikom.

Furman iz Črnega vrha je popenil na mitnici, ko bi moral plačati mitnino: »Prekleti grencjagri, hudič naj vzame cesarja, njegovo vlado in zakone, vse bi bilo treba pobiti, uradnike in grencjagre.«

Popotni soboslikar Johann Scarpa je v žganjarni na ljubljanskem glavnem trgu v družbi vojakov vzkliknil: »Viva Italiani e Ungheresi, crepa tedeschi e Radetzky!« Zaprli so ga.

Poročeni kajžar iz Podturna je ugotovil, da je cesar slepar.⁷

Gotovo pa sta najbolj znani izjavi dveh ljubljanskih trgovcev, Češnarja in Šušteršiča.⁸ V policijskih zapisnikih je to ohranjeno takole:

»Včeraj (19. 2. 1853) ob 8.30 je branjevec, Jernej Češnar, star 45 let, rojen v Stražišču, okraj Kranj, poročen, oče štirih otrok, ki je služil v vojski in bil nato policaj, pripovedoval sosednemu branjevcu o atentatu na presvitlega cesarja in si na koncu dovolil pripombo: 'Škoda da ga ni bolje zadel, da bi takoj crknil'.« Policija ga je prišla in 30. 5. je bil obsojen obsojen na 14 dni zapor.

Mihael Šušteršič je bil rojen v Hinjah, okraj Novo mesto, star 47 let, poročen, oče treh otrok, bivši pek, tedaj hišni posestnik in trgovec z žitom in vinom. V svojem skladišču, prodajalni, v Poljanskem predmestju, je pred več ljudmi, kupci, 19. 2. izjavil, potem ko je izvedel za atentat na cesarja, »da je škoda, da morilec ni bolje zadel, da bi hudiča do konca zaklal.« Mihaela so okarakterizirali kot privrženca slovenske stranke, ki da se nagiba k radikalizmu, vendar pa so 30. 5. spoznali, da ni potreben nadaljnji pregon in ni bil obsojen.⁹

Odlok o amnestiji zaradi rojstva cesarjeviča je tudi na Kranjskem spisal seznam pomiloščenih »političnih«, bilo jih je petnajst, med njimi tri ženske.¹⁰

Ob naslednji »porodniški amnestiji« so v ljubljanski kaznilnici zaradi žaljenja cesarja in cesarske družine sedeli trije kaznjenci, vendar je smislu pomilostitvenega akta ob porodu cesarice odgovarjal samo eden. Drugi je bil namreč kaznovan tudi zaradi žaljenja vere in ga torej niso mogli pomilostiti, prav tako ne tretjega, katerega glavni greh je bil požig. Tako so 13. 7. 1856 izpustili na podlagi cesarske pomilostitve političnih arestantov iz ljubljanske kaznilnice od 178 kaznjencev samo enega. Daleč največ je bilo zaprtih zaradi kraj. Ob tej priložnosti so navedli tudi poimenski seznam vseh 178-ih z njihovimi grehi vred.¹¹

⁷ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond: Deželno predsedstvo za Kranjsko, splošni spisi (AS-16), del. št. 1653/1853; 2887/1853; 3696/1853; 4959/1853; 3/1854.

⁸ Josip Mal, *Zgodovina slovenskega naroda, Mohorjeva družba, Celje* 1993, str. 954.

⁹ ARS, fond: Deželno predsedstvo za Kranjsko, zaupni in strogo zaupni spisi (AS-17), spisi z dne 20., 22. 2., 30. 5. 1853.

¹⁰ ARS, AS-16, del. št. 2115/1854 (5. 6. 1854).

¹¹ ARS, AS-16, del. št. 2426/1856 (13. 7. 1856).

Krimska vojna, Laška vojna

V gornjih izjavah smo lahko opazili, da se je precej izjav, ki so jih sicer »zbirali« v času po atentatu na cesarja, nanašalo na vojsko, nezadovoljstvo odsluženih vojakov oziroma vlogo cesarja kot vrhovnega poveljnika. Ena takšnih je tudi izjava razočaranega odsluženega vojaka, s katero si je prislužil preiskavo na okrajnem glavarstvu v Krškem.

»Patentalni« (privilegirani, vojaški) invalid je prijavil petdeset let starega višjega hlapca na gospostvu Radelca, da je v njegovi prisotnosti izjavil:

»Na svetu ni nobene pravice več. Tudi jaz sem petnajst let cesarja služil in nimam sedaj niti krajcarja od njega. Ti imaš tudi samo petnajst let službene dobe, pa dobivaš petnjast krajcarjev dnevno. Cesar je en osel, ker je enega takšnega osla kot si ti imel v dvorni straži, sedaj pa mu še invalidnino daje (Patentalgehalt)!« Sledila je preiskava in okrajni glavar je ukazal hlapca prijeti, preiskovalne akte pa so poslali deželnemu sodišču v Ljubljano. Hlapec je v zagovoru trdil, da je bil takrat zelo pijan in da se sploh ničesar ne spominja, kaj šele take izjave.¹²

»Vojaške« izjave so bile seveda še bolj pogoste v času vojn, kot sta bili v času neoabsolutizma krimska (1853-1856) in laška (1859) vojna.

Poročila o razpoloženju ljudstva s Štajerske so za časa krimske vojne vedela povedati, da si seveda vsi žele miru, razen pripadnikov radikalne stranke, ki da se vesele vsakega novega zapleta, v upanju, da se bo vojna vihra čimbolj razvnela. Ruski porazi da nikogar ne prizadenejo, saj prevladuje mišljenje, da bodo Rusi tako bolj pripravljeni za miroljubnejšo politiko (enakega »mirovnega« mnenja o ruskih porazih v očeh ljudi je bil tudi šef policije Bezdek v svojem poročilu za Ljubljano).¹³ Kljub temu, da naj se Rusi ne bi nikomur smilili, pa je mariborski glavar Ritschl moral poročati graškemu namestniku o prijavi kaplana iz Maribora. Ta naj bi v gostilni na kolodvoru za omizjem, ko je eden od gostov nazdravljaval cesarju, razgret od vina pripomnil: *»Ni kaj, tega frkavca bomo zvrgli, pa Rusom naproti.«* Te zelo nespametne in Njegovo Veličanstvo žaleče besede so izzvale preiskavo, ki jo je zahteval državni pravdnik in v ta namen v Maribor poslal prisednika graškega deželnega sodišča.¹⁴

O sposobnostih mladega Franca Jožefa je na začetku krimske vojne podvomil tudi čevljarski pomočnik iz okolice Ptuja, ki je v pivnici v Škofji Loki govoril, da bo kmalu izbruhnila vojna in da se bo takrat pokazalo, ali je Njegovo Veličanstvo primerno za cesarja, ali ne. Napoleon, je menil pomočnik, je bil na primer povsem drug mož, pa je izgubil – kot bo izgubila tudi Avstrija. Sicer pa, kot je že dejal, se bo kmalu videlo, kako da bo.¹⁵

V tem, »primernem« času, so se ljudje spominjali tudi izjav nekoliko starejšega datuma, ki ob svojem nastanku verjetno niso vzbujale zaslužene pozornosti. Tako so zaradi žaljenja cesarja okrajnemu uradu v Ilirski Bistrici prijavili gostilničarja v Trnovem. In sicer naj bi ta prejšnje leto, v času okrog velike noči, med pogovorom pred gosti izjavil, da je nova denarna vrednost *»ein Dreck«*. Gostje so ga seveda opomnili, da jo je vendar sam cesar po svojih ministrih »v tek spravil« in da jo je kot tako vsakdo obvezen spoštovati. Na to opozorilo pa je gostilničar začel udrihati čez cesarja in ministre, da so lumpi in svinje. Na enak način naj bi ta gostilničar okrog velike noči 1858 zmerjal tudi Njegovo svetost papeža, skupaj z vso duhovščino, češ da so ti samo za to na svetu, da žrejo. Zadevo pa naj bi eden od gostov prijavil šele sredi marca 1859 in gostilničarja so nato čez dva meseca povabili na zaslišanje v Ljubljano.¹⁶

Okrajni urad Ilirska Bistrica je deželnemu predsedstvu predal še eno izjavo, ki je izražala nezadovoljstvo glede monetarne politike. Izjavo si je privoščil neki vulgo Krulc, oderuh, ki je bil zaradi oderuštva že v postopku, pa oproščen. In sicer naj bi »dvanajstega junija popoldan« izjavil: *»Vsi hudiči naj nesejo cesarja, njegove ukaze in njegove služabnike, ker ta nova denarna veljava ni za nič. To je vse ena lumparija in prevara. S tem denarjem, ki je sedaj v obtoku, si vojaki v Italiji niti enkrat ne morejo kupiti kruha.«* Nadalje naj bi pred pričami izrazil željo, da bi Francozi v Italiji premagali cesarja in zavladali v naši deželi kot leta 1809.¹⁷

Značilne za to vojno so izjave, ki so izražale dvom v cesarja kot vojskovodjo in mu očitale izgubo ozemlja.

Kočevskim orožnikom je župan iz Livolda prijavil nekega posestnika, da je ta v pogovoru z njim dvakrat uporabil naslednje besede: *»Naš cesar ne bo zmagal, on je nedoleten ušiv fante.«*¹⁸

Občinskega svetnika v Šmarjeti so prijavili zaradi žaljenja cesarja orožniki in okrajni urad Mokronog je

¹² ARS, AS-16, del. št. 3977/1858 (20. 11. 1858).

¹³ ARS, AS-16, del. št. 3580/1855 (10. 10. 1855); Št. dež. arhiv, Statt. Präz., del. št. 5-462/1854 (31. 12. 1853, 30. 6. 1854).

¹⁴ StLA, Gub. Präz., del. št. 619/1853 (16. 3. 1853).

¹⁵ ARS, AS-16, del. št. 3095/1953 (8. 7. 1853).

¹⁶ ARS, AS-16, del. št. 1466/1859 (12. 5. 1859).

¹⁷ ARS, AS-16, del. št. 1990/1859 (15. 6. 1859).

¹⁸ ARS, AS-16, del. št. 2557/1859 (2. 7. 1859).

prijava posredoval predsedstvu. Svetnik naj bi septembra v gostilni v Šmarjeti dejal: »Cesar je en vsrane, je ta bolji deželno zapravl ino bo še to drugu zgubil.« Nad izjavo so se vsi zgražali, od lojalnega svetnika je nihče ni pričakoval in so jo pripisovali samo njegovi pijanosti in že dalj časa težkim družinskim razmeram.¹⁹

Šmarješki orožniki so prijavili tudi naslednjo zanimivost med žalitvami cesarja.

H grofici Cavriani, na gradu Raka, sta prišla dva »italijanska trgovca« s slikami in ji ponudila v nakup portret francoskega cesarja. Ko ga ni hotela kupiti, je eden potegnil ven portret Franca Jožefa in pri tem dejal: »Tale capa je zanič, saj bo tako vse zgubil. Če bi imel petsto Napoleonovih portretov, bi jih z lahkoto vse drago prodal. Portreta avstrijskega cesarja pa nihče ne kupi, saj bo tako vse zaigral.« Seveda so ju takoj začeli zasledovati in ko so ju orožniki ujeli, se je izkazalo, da sta bila to dva Slovenca (Štefan Ipavic iz Brd in Jožef Feletič iz »Sverinez«, okraj Videm). Skupaj s slikami so ju poslali na novomeško okrožno sodišče. Čez skoraj dva meseca pa je okrajni urad Novo mesto pisal deželnemu predsedstvu, da trgovcema portretov francoskega cesarja niso odvzeli, ker da jih je izdal litografski zavod Lancedelli na Dunaju in da so kot taki nesumljivi. Pridržali pa da ju bodo, ker sta obtožena žalitve cesarja, ki pa še ni ugotovljena, oziroma potrjena.²⁰

Dninar Jožef Černe je 1. 12. 1860 zvečer na Starem trgu v Ljubljani začel zmerjati Franca Koršiča, vojaškega dopustnika in konjeniškega soldata. Med drugim mu je zabrusil: »Cesar sam je tudi en Cegan, da ima takšne lumpe pod sabo, ki vse zapravijo, sam pa je prodal Lombarديو.« Tudi dninar Franc Čelesnik, ki je bil pristopil, je slišal Černetove besede: »Vsi skupaj, cesar in soldati, so lumpi in cigani!« Vendar pa sta dve drugi priči izjavili, da je bil Černe v času dejanja popolnoma pijan, tako da bi lahko upravičeno dvomili v njegovo prištevnost in ga zaradi tega ne bi obsodili. Zato so raje preiskavo zaradi nezadostnosti dokazov prekinili in zadevo predali v uradno postopanje.²¹

Zemljiška odveza

V čas nastopa novega vladarja sodi tudi začetek zemljiške odveze, ko so kmetom poleg davkov naprtili še odplačevanje za izgubljene gosposke privilegije. Spoznanje ljudstva, da gospoda piše zakone po svoji meri, lahko povzamemo z besedami razočaranega kmeta, ki je dejal, da se je prej govorilo, da bodo povsem svobodni,

sedaj pa da imajo še trikrat večje davke »odrajtovati« kot prej in da naj vrag vzame tega prekletega cesarja in vse te preklete zakone (»der Teufel soll diesen verfluchten Kaiser und alle diese verfluchtene Gesetze hohlen!«).²²

Na davčnem uradu v Zalogu (Vače), je nek kmet hotel plačati zemljiškoodvezni znesek s starim bankovcem za 50 goldinarjev. Ko so mu rekli, da ti bankovci ne veljajo več, je vzrotil: »Tak je pa cesar en huncvet«. Na vprašanje davčnega kontrolorja, kaj da je rekel, pa je to še ponovil.²³

Okrajni urad Črnomelj je deželnemu predsedstvu prijavil kmeta, ki je pred grozečo prisilno dražbo zaradi zaostalih dajatev skušal najprej skriti živino, vendar mu to ni uspelo. Na prisilni dražbi pa se je pojavil pred komisijo in v grobih besedah dejal, da nepravilno postopajo proti njemu in to podkrepil z besedami: »Strela naj vbije Zesarja je vso Gospodo.«²⁴

Andreja Marinčiča iz postojnskega okraja je deželno sodišče 28. 3. 1857 zaradi žaljenja Njegovega Veličanstva. obsodilo na tri mesece zapor, z enim postom na teden, vendar so mu kasneje kazen znižali na dva meseca. In sicer ga je prijavil kanclist Anton Tomc, da je pri plačevanju zaostanka davka in zemljiškoodvezne pristojbine (vsega skupaj 30 krajcarjev) rekel: »Naj bo, ampak da se cesar nikdar več ne prikaže tod okoli ali po tej cesti.« So zapisali, da je bila izjava izrečena v »slowenischer Sprache«.²⁵

Blaž Kosel, vulgo Koren, rojen v Breznici, 45 let star, poročen, oče šestih otrok, kajzar in furman v Doslovčah, brez izobrazbe, do tedaj nekaznovan, na dobrem glasu, je 28. 3. 1857 v gostilni Klemenca Lotriča na Belci pil žganje in je v pogovoru o tem, da je moral k vojakom edini kmečki sin, dejal: »To so hudičove postave, pa tudi Cesar je hudičov, ki take postave daje.« Izgovarjal se je na pijanost, a ni pomagalo. Dobil je mesec dni, z dvema postoma na teden.²⁶

Avgusta leta 1857 je pomočnik na davčnem uradu z uradniki in orožnikom rubil pri davčnem zaostankarju Janezu Hrovatiču v občini Dolž, ki ga takrat ni bilo doma. Ko je občinski sluga hotel iz hleva pognati dva zarubljena vola, je mimo prišla Helena Turk, s katero je Hrovatič baje živel v »poročenem razmerju« in začela vpiti in zmerjati, kaj da jemljejo kmetom živino, ki jo nujno rabijo za obdelovanje posesti. Med drugim je rekla: »Da bi bil žihar eden Cesarja ustrelil, ko je tako

¹⁹ ARS, AS-16, del. št. 3755/1859 (8., 23. 9. 1859).

²⁰ ARS, AS-16, del. št. 2696/1859 (25. 5., 19. 7. 1859).

²¹ ARS, fond: Deželno sodišče v Ljubljani (AS 307), del. št. 1-1760/1860.

²² ARS, fond: Policijska direkcija v Ljubljani (AS-22), del. št. 150/1854 (1. 3. 1854).

²³ ARS, AS-16, del. št. 869/1854 (7. 3. 1854).

²⁴ ARS, AS-16, del. št. 3367/1857 (2. 9. 1857).

²⁵ ARS, AS-307, del. št. 1655/1857.

²⁶ ARS, AS-307, del. št. 1-1700/1857.

kmete na neč spravil.» Stara je bila 33 let, 30. 5. 1855 že zaradi kraje obsojena na tridnevni zapor. Tokrat je dobila dva meseca, z enim postom na teden.²⁷

V Bohinju pa so vnamar izgovarjali cesarjevo ime v sporu glede pašnih pravic. Po poročilu orožnikov so vaščani Broda odgnali živino vaščanov Češnjice s Senožeti, ki ležijo med obema vasema. Pri tem je eden vaščanov Broda opozoril Češnjičane na namestniški odlok, ki je le-tim prepovedoval pašo na Senožetih. Pri tem sta se dve vaščanki iz Češnjice razjezili in zmerjali: *»Vi in cesar z vlado si lahko obrišete rit! Cesar in vi imate vlado v hlačah; mi se požvižgamo na namestniški odlok.*« Kasneje pa se je izkazalo, da sta bili ti dve »vaščanki« dve nedoletni deklici, kot so bili tudi drugi pastirji iz Češnjice otroci. Zato je okrajni urad Radovljica predsedstvu pojasnil, da so bili vaščani Broda (ti pa so bili odrasli) ozmerjani s strani zelo mladih pastirjev in pastiric in da torej ne gre za prestop ek žalitve cesarja.²⁸

»Preklet bode tisti, ke ga je u vrat dregnu, de ga ni u vampe.«

Naslednji primer žaljenja cesarja, ki je imel za povod zemljiškoknjižne razmere, pa je zanimiv predvsem zato, ker je žalilcu grozila tudi smrtna kazen in ker je bil nazadnje zaradi žaljenja Njegovega Veličanstva obsojen na največjo zagroženo kazen, to je pet let težke ječe (kasneje so ga sicer pomilostili na štiri leta). Vse druge izrečene kazni v zvezi z žaljenjem cesarja so namreč trajale največ nekaj mesecev. Zato bomo temu primeru namenili tudi nekaj več besed.

Predsedujoči v tem primeru na deželnem sodišču v Ljubljani je bil svetnik deželnega sodišča von Schivizhoffen. To je bilo 4. 4. 1856. Do obravnave je prišlo na pritožbo državnega pravdnštva na sklep sodišča z dne 13. 11. 1855. Obtoženi Janez Bukovec je bil doma iz Cerkelj na Dolenjskem, rojen 17. 10. 1807, poročen, gostilničar in zemljiški posestnik. Leta 1845 je bil že v preiskavi zaradi podtikanja požara, vendar oproščen.

Na zaslišanju na sodišču se je najprej izgovarjal na pijanost in da priča govori iz sovražnosti, ker mu kot oštirju dolguje 8 gld. Nato je izpovedal, da je bil v Novem mestu cestinar (mitničar) in da je ta posel lahko opravljal le s pomočjo žene, ki mu je vodila račune in prihodke, da to brez njene pomoči sam zaradi slabega spomina ne bi mogel opravljati. Dejal je, da si ravno zaradi izredno slabega spomina deloma pomaga tako, da najvažnejše dogodke zapiše. Potožil je, da ima pogoste glavobole, posebno na temenu, kamor je v mladosti

padel in se poškodoval ter da to ve, ker mu je povedala mati. Še sedaj čuti pogosto šumenje v glavi. Rekel je, da časopisov nima navade brati, čeprav zna brati in pisati. Glede bistva zemljiške odveze si ni na jasnem in ne ve, ali so sedaj kmečke razmere boljše v primerjavi s preteklostjo, ker tega ne more presoditi, tako da je do nje ravnodušen. Tudi se ne more spomniti, ali je o tem govoril s kmeti. Svoje gostilne da ne vodi sam, ampak to prepušča svoji ženi, tako da se lahko povsem prepusti pitju in spi je vsak dan štiri do pet maseljev vina. Najraje črnega, vendar pa ga vino še bolj razburi. Ker v preiskovalnem zaporu ne dobi nič alkohola, bolečine v glavi pa vseeno ne izginejo, meni, da niso le posledica pijanosti.

Potem so poklicali pričo Mihaela Butaro, ki je izpovedal:

V tednu po sv. Ani (26. 7.) prejšnje leto je proti pol dnevu prišel v gostilno Janeza Bukovca v Cerkljah, v kateri sta bila poleg gostilničarja še njegova žena in Janez Kodrič. Ravno ob njegovem vstopu je obtoženi držal v rokah zavojček zemljiškoodveznih bukvic in z vidnim ogorčenjem spregovoril proti njemu: *»Dakler bo tisti preklet smerkov poba Cesar na svetu biu, ne bo neko dobro na svetu, če bi ga jest dobiu, tok ga biu is nožam u vampe dregnu, preklet bode tisti, ke ga je u vrat dregnu, de ga ni u vampe.*« Na te besede obtoženega se je žena obrnila k možu in mu rekla: *»Ti bi ga smencal kai ne, če bi ga dobiu,*« pri čemer je imela pesti eno ob drugo. Kaj je s temi besedami in kretnjami hotela povedati, priči ni bilo jasno.

Butara je povedal, da Bukovec takrat ni bil pijan, niti ni bilo opaziti kake zmedenosti. V celi pivski sobi da je bil samo en maselj vina, ki ga je pil Kodrič. Da bi Bukovec trpel za raztresenostjo, Butari ni bilo znano, prej da ga je imel za pametnega moža, ki ima čedno gostilnico in jo dobro upravlja. Priznal je, da je Bukovcu res dolgoval 7 gld 30 kr, Bukovec pa da ga je tožil za večji znesek, vendar neupravičeno. Sicer pa da proti toženemu ne goji nobene zamere in sovraštva. Nato so mu pokazali zemljiškoodvezne bukvice in ga vprašali, če je bilo to povod za izjavo, ali kaj drugega. Butara je dejal, da je bilo očitno samo to povod, da mu drug ni znan. Je že takrat vedel, da so take besede kaznive, vendar je prijavo naredil šele pozneje, ker da se je Bukovca bal, ker je bil v občini na glasu kot objesten jeznoritež.

S tem je predsedujoči sodnik sklenil zasliševanje prič, na zahtevo vrhovnega državnega pravdnika (tožilca) pa je zastavil priči še več podrobnih vprašanj, na katera je Butara odgovoril, da Bukovec pri tisti priložnosti ni imel v rokah ne noža, ne kakšnega drugečnega nevarnega orožja. Dalje, da je še na cesti, preden je vstopil, iz gostilne slišal neko razburjeno govorjenje, vendar ni razumel kaj in da je šel k Bukovcu v gostilno pač zato,

²⁷ ARS, AS-307, del. št. 1-1808/1857.

²⁸ ARS, AS-16, del. št. 2230/1859 (11. 4., 21. 5., 27. 6. 1859).

ker so bila vrata odprta in ker je pač pogosto zahajal k njemu. Na vprašanje, ali ga je že kdaj prej slišal kaj podobnega govoriti, je odgovoril, da se ne spomni. Predsedujoči ga je nato vprašal, ali je obtoženi res tak, kot se o njem govori in odgovor je bil pritrdilen.

Naslednja priča, Janez Kodrič, ki je bil takrat tudi gost pri Bukovcu, je izpovedala: Ob sv. Ani prejšnje leto sem prišel v Bukovčevo gostilno, v kateri sta bila z ženo sama. Nekaj časa se je z njima pogovarjal o tem in onem, pri čemer se je Bukovec obnašal stvarno in razumno. Kmalu zatem pa je vstopil Butara in temu je Bukovec izrekel naslednje besede: *»Jest sem spet dobiu bukvice od tega smerkouga poba, dokler bo tisti sa Cesarja ne bo dobro na svetu, preklet bodi tisti, ke ga u vrad pošivlenjo jeskou, de ga ni u trebuh, ke bi jest spravnu peršou, jest bi ga biu u trebuh, pa ne u vratu jeskou.«* Prav tako je ponovil zgornjo ženino izjavo in prav tako ni vedel, kaj je s tem mislila. Kodrič je povedal tudi, da je bil Bukovec pri tem dogodku povsem trezen in da je imel takrat v sobi samo on vino pred sabo, poleg tega pa je bila še predpoldanska ura. Kolikor ve, je obtoženi vzkipljiv jeznoritež, ki se hitro razburi. Nikakor pa da ni (duševno) zmeden, ravno nasprotno – svoje posle vodi modro in preudarno. Povedal je, da dogodka ni prijavil, ker je bil zadržan zaradi svojih poslov. Zatrnil je, da obtoženemu ni sovražen, nasprotno, da sta sta si v prijateljstvu. Obtoženi Bukovec je namreč za njegovo izjavo dejal, da je kriva in izrečena iz sovraštva.

Potem so obe priči vprašali, ali je bilo Bukovčevo izjavo razumeti, da če bi bil on na mestu morilca, da bi cesarja sunil v trebuh, ali, da če bo imel priliko, da ga bo sunil v trebuh. Oba sta se izjasnila za prvi pomen. Vprašali so ju še, ali je bilo to razumeti, da bi Bukovec to res storil, če bi imel priliko, ali pa je bilo to govorjenje razumeti kot navadne marnje. Potem ko je predsedujoči obema pričama glede na njuno zmožnost dojemanja dopovedal smisel vprašanja, je Butara odgovoril, da ima toženega za sposobnega, da bi storil kaj takega. Še toliko bolj, ker da je gornjo izjavo podkrepil z besedami: *»Pri moji duši, da bi to storil.«*

Kodrič pa je odgovoril, da iz teh besed sicer ne more presoditi, ali bi bil Bukovec res pripravljen storiti kaj takega Njegovemu Veličanstvu, da pa je vendarle mnenja, da gre pri tej izjavi le za prenapeto govorjenje, saj naj bi bil Bukovec pač tak človek. Da bi bil res česa takega sposoben storiti, pa ne more reči. Nato ju je pravdnik vprašal, če jima je znan vzrok tako velikega odpora do Njegovega Veličanstva in sta enoglasno odgovorila, da je to zaradi javnih bremen (zemljiškoodveznih dajatev).

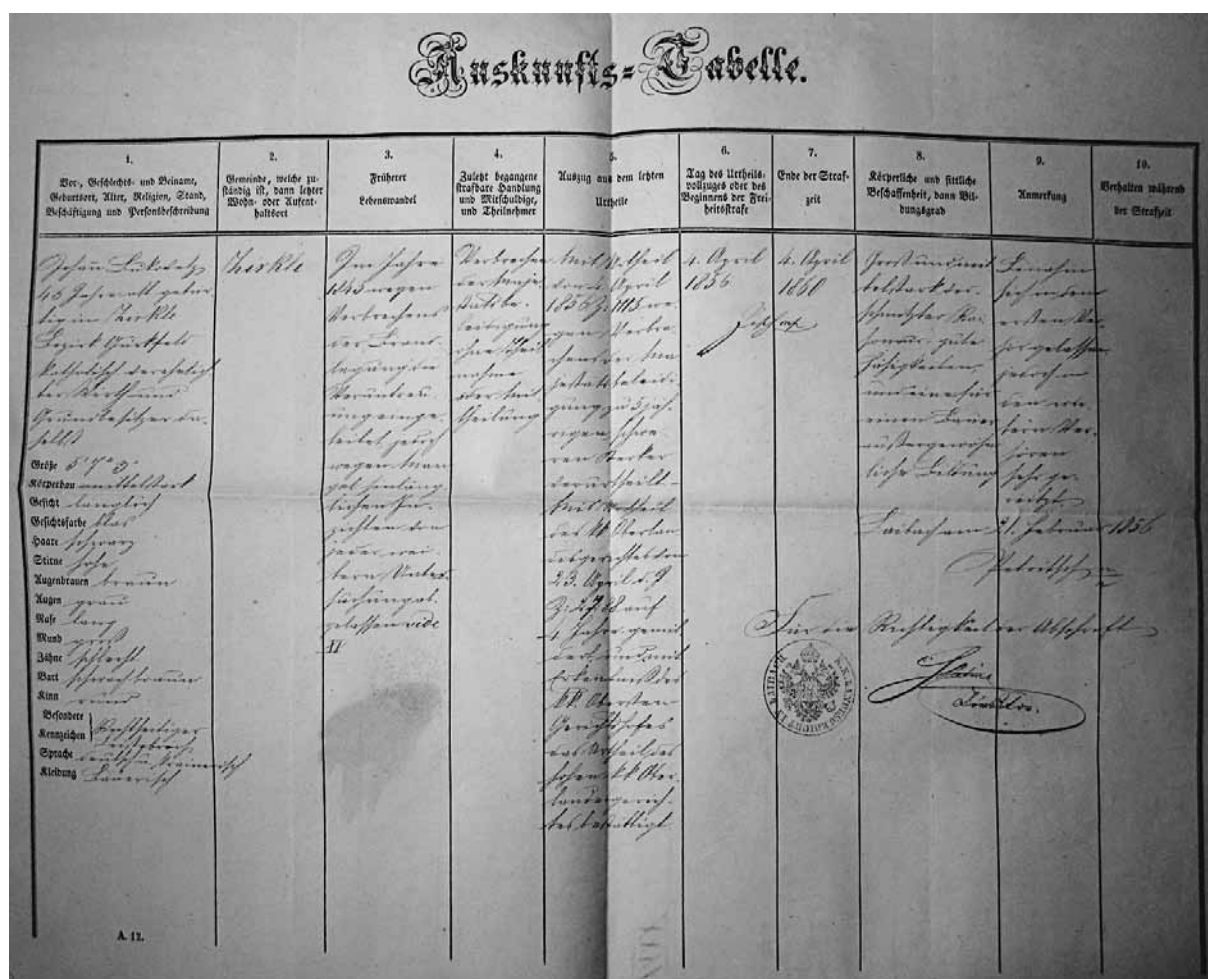
Branilec, dr. Wurzbach, je nato zahteval, da priči ponovita svoji izjavi, kaj da je rekel obtoženi, vendar ločeno.

Državni pravdnik temu ni nasprotoval in predsedujoči sodnik je poslal Kodriča ven, Butara pa je dobesedno ponovil svojo prejšnjo izjavo. Za njim je isto storil Kodrič. Ker sta oba svoji izjavi izrekla v slovenščini je branilec zahteval, da obe razlikujoči se izjavi o tem, kaj da je rekel Bukovec, prevede zapriseženi tolmač v nemščino. Državnemu pravdniku se to ni zdelo potrebno in pritegnil mu je predsedujoči, češ da bi bilo to odvečno, ker da so celoten sodni dvor, predsedujoči sodnik in zapisnikar v popolnosti večji tako nemškega kot kranjskega jezika. Nato je branilec odstopil od svoje zahteve (v samem zapisniku zaslišanja so seveda izjave prič v nemščini, prevod iz slovenščine je očitno opravljal zapisnikar kar sproti).

Nato so poklicali pričo Janeza Marinčiča, ki je izpovedal, da je Bukovca slišal enkrat prejšnje leto pred svojo hišo, kako je dejal: *»Ljudje nimajo nobenega denarja več za pijačo, ker bo ta smerkou Cesar celi svet h' neč perpravil.«* Povedal je tudi, da je splošno znano, da je Bukovec že navajen cesarja šimfati. Drugače pa da nima nič proti Bukovcu, da ga ne sovraži, čeprav ga je Bukovec obtožil manjše kraje. Dejal je tudi, da je Bukovec pri pameti in da se povsem zaveda, kaj govori. Ljudje da ga imajo sicer za *»persmojenega«*, vendar zabit pa vsekakor ni.

Naslednja priča, Andrej Kodrič, je izpovedala: Pred sv. Janezom (24. 6.) prejšnje leto je Bukovec v pivnici pristopil k njemu in mu brez kakega povoda dejal: *»Dokler bo ta Cesar sa Cesarja ne bo neč dobro na svetu, če bo dougo, bo dežela zateru.«* Tudi on je vedel povedati, da Bukovec pogosto zasramuje cesarja, a kaj natančneje ga ne bi vedel povedati. Tudi on je zatrnil, da ni nikoli sovražil Bukovca. Izjavil je, da je sicer prismojen, da pa ve kaj govori. Pripomnil je, da je Bukovec zanj dejal, da ga sovraži, ker je njegov dolžnik in priznal, da Bukovcu res dolguje 70 gld.

Nato so poklicali kot izvedenca zdravnika dr. Stöckla, ki je izjavil, da pri obtoženem ni našel nič abnormalnega ali izstopajočega, razen njegovih stalnih, »mehanično in avtomatsko« ponavljajočih se kretenj, kot nenadno zavijanje z očmi, trzanje vratu, igranje prstov v žepih, praskanje po glavi. Skoraj vedno do potankosti zapovrstno izvajanje teh kretenj, je dr. Stöcklu dalo slutiti, ker je obtoženi v zasliševalnem zaporu vedel, da ga opazujejo, da ni šlo za nezavedne gibe zmedenega duha, ampak za naštudirano simuliranje. Po tem splošnem mnenju, je predsedujoči postavil še specialna vprašanja in izvedenec je odgovoril, da je toženi pri polni zavesti in da iz obravnave izhaja, da je v popolnosti sposoben dojemanja in razmišljanja. Bolečine v glavi, ki jih je omenjal na obravnavi, mu ni nikdar omenjal ob njegovih vizitah v preiskovalnem zaporu, niti se za čas pripora ni nikdar niti najmanj slabo počutil. Je pa zelo razdražljiv in nekoliko eksaltiran, tako da na navadna in nepomembna

»Izobraženi« Janez je kazen prestajal od aprila 1856 do aprila 1860 (*Arhiv Republike Slovenije*, AS-307, del. št. 1-1029/1855).

vprašanja odgovarja s pretirano strastnostjo. Da bi bil njegov spomin oslavljen, ni opaziti, ker se je toženi ob izpraševanju spominjal tudi stvari iz svoje mladosti. Rezultati opažanj so, da toženi v polnosti obvlada svoje umske sposobnosti in da je njegovo pozornost vzbujajoče obnašanje samo simulirano. Pravdnik je nato zahteval, da preišče obtoženega, ali je opaziti pri njem kakšno sled poškodbe glave. Izvedenec je po preiskavi ugotovil, da nima niti najmanjše poškodbe. Državni pravdnik je nato zdravnika izpraševal še glede spominjanja in nespominjanja obtoženega in zdravnik je svoje izvajanje sklenil s tem, da obtoženi samo fingira slab spomin. Nazadnje so sklenili, da mu razen pruha nič ne manjka.

Nato so vpoklicali še padarja Gregoriča in ga izprašali tako kot dr. Stöckla. Tudi njegova opažanja so bila enaka.

Višji državni pravdnik, dr. Ritter von Wasser, je nato razvil svoj pogled in sicer, da obtoženega bremenijo tri navedene zločinske izjave. Zadnji dve po § 63 kazen-

skega zakonika, prva pa po § 58 a, z ozirom na § 59 c,²⁹ ker da je obtoženi v eni od izjav izrecno izrazil namen umora Veličanstva in celo povedal, kako bi to storil. Izjavil je, da če že sodni dvor ne bo videl v tem veleizdaje, da pa je to zagotovo žaljenje veličanstva po § 63.

Besedo je nato povzel advokat dr. Burger. Njegova obramba je bila v tem, da je zanikal veleizdajo, češ da so za to potrebna dejanja, ne le besede in da v tem primeru ni prišlo do poskusa dejanja iz § 58. Poudaril je, da se torej ne more uporabljati tretji (c) odstavek § 59, ki govori o posledicah dejanj iz § 58, pri drugih dveh izjavah pa da je bila na voljo samo po ena priča in da četudi gre objektivno za žaljenje veličanstva, subjektivno to ni izkazano oziroma dokazano.

Državni pravdnik je nato glede prve izjave vztrajal pri svojem, glede drugih dveh pa, da po četrtem odstav-

²⁹ § 58 a je omenjen že v uvodu (napad na cesarja), § 59 c pa je za poskus hujškanja h kakemu zločinu iz § 58, predvideval od 10-20 let težke ječe (Kazenski zakon 1852, str. 507-508).

ku § 270 Reda kazenske pravde³⁰ prav tako zadostuje ena priča, zato tudi pri tem vztraja pri svojem. Odvetnik je to zavračal, obtoženi pa vztrajal pri svoji nedolžnosti.

Predsedujoči je nato zaključil razpravo in sodni dvor se je umaknil na posvetovanje glede vprašanja krivde. Čez četrto ure so razpravo ponovno odprli in predsedujoči je razglasil odločitev sodnega dvora, da je obtoženi kriv žaljenja Njegovega Veličanstva po § 63 kot neposredni storilec.

Državni pravdnik je nato zahteval maksimalno kazen po § 63, to je 5 let težke ječe in breme kazenskih stroškov. Oteževalne okoliščine je videl v tem, da naj bi obtoženi to storil po resnem premisleku, nadalje v ponavljanju, v vsebini najtežjih žalitev, v slabem glasu obtoženega, olajševalnih okoliščin pa ni videl.

Zagovornik pa je glede na popolno pomanjkanje oteževalnih in olajševalnih okoliščin predlagal tri leta težke ječe. Sam toženi je prosil za majhno kazen.

Sodni dvor se je ponovno umaknil na posvetovanje o odmeri kazni. Ko so se vrnili, je predsednik razglasil kazen petih let težke ječe in plačilo postopka. Obsojenega so poučili po § 295 Reda kazenske pravde,³¹ da se na sodbo lahko pritoži, kar je tudi storil. Pritožbo je nato prizivno sodišče v Gradcu 23. 4. 1856 glede krivde zavrnilo, glede povrnitve stroškov je odločitev pustilo nespremenjeno, glede odmere kazni pa mu je kazen zmanjšalo na štiri leta. Na to odločitev se je pritožilo državno pravdnništvo in vrhovni sodni dvor na Dunaju je 4. 6. 1856 pritožbo zavrnil. Kazen je Janez Bukovec prestajal od 4. 4. 1856 do 4. 4. 1860. V njegov dosje, ki je nastajal v času zasliševanja, so zapisali, da je velike, srednje močne postave, prekanjen jezičnik in za kmeta izredno izobražen, razgledan.³²

O cesarju kar tako...

Za konec omenimo še tri žalitve cesarja, ki niso imele kakega globokega političnega ozadja, pokažejo pa, kako lahko jo človek skupi v za oblast občutljivih časih.

V prvi je okrajni urad Idrija deželnemu predsedstvu leta 1859 naznanil, da je v tamkajšnjem zaporu nahajajo-

ča se jetnica 12. 5. ob zračenju njene celice pred pričami izjavila: »Naj hudič usame cesarja jen gosposka!«³³

Drugo naznanilo pa je predsedstvu prispelo iz okrajnega urada Krško.

Učitelju v Cerkljah so otroci zašpecali sedemletnega sošolca, da je vzel nebogljenega ptička iz gnezda in ga mučil do smrti. Učitelj je nato fantiča telesno kaznoval. Mali je to doma povedal očetu in ta je prihrumel nad učitelja ter ga zmerjal z lumpom in malopridnežem. Ko mu je učitelj dejal, da je mučenje živali z zakonom prepovedano, so ata vzkipeli: »Tisti, ki je izdal zakon, da se ne sme ptičev loviti in pobijati, je pa glavni, največji lump ('der ist ein Hauptlump')!« V Krškem so ga prijaviteli deželnemu sodišču zaradi žalitve cesarja, policijski direktor Bezdek pa je v Ljubljani pripisal, da bi bilo to komaj označiti kot prekršek žalitve cesarja.³⁴

V zadnjem primeru je Luka Knific vulgo Primožou, star 40 let, iz Hraš, poročen, kajžar, dninar in zidar menil, da cesar od vsega obvladuje zgolj posteljne zakonske dolžnosti.

Bilo pa je tako, da je Alois Abram, finančni nadzorNIK, nastanjen v Smledniku, 29. 6. 1855 šel službeno na revizijo nastavitve (soda) vina na Šmarno Goro. Zvečer, pri sestopu, pa je zašel v Skaručno in se nato od tam proti domu vračal z Matevžem, vulgo Kojnarjem, s katerim sta pozno zvečer prišla v Valburgo, v njegovo gostilno, vulgo Kojnar. Poleg gostilničarjevih sta bila tam kot gosta še Janez Košabe in Luka Knific. Po raznoraznem pogovarjanju je Knific nazadnje dejal glede Njegovega Veličanstva: »Cesar naš ni za družiga koker de na njegovo babo skače in de jo razdeluje (und si bearbeitet).« Abram mu je prepovedal takšno govorjenje, pa je Knific dvakrat ponovil: »Kar je res, lahko tudi govorim!« Abram mu je na to dejal, da če bo tako govoril, ga bo prijel. Knific: »Od enega takega se pa ne pustim prijati.« Abram ga je nato zgrabil za prsi in ga vlekel ven. Pred hišo pa sta padla oba po tleh in Knific je Abrama s stisnjeno pestjo dvakrat močno udaril po levem očesu. Abram je potegnil sabljo in udaril Knifica po glavi, Knific mu je nato poskušal odvzeti sabljo in pri tem prerivanju je Abram utrpel nekaj ureznin na levi roki. Potem sta vstala, se ločila in Knific je odnesel Abramovo sabljo s seboj.

Gostilničarka Katarina je glede Knifičeve izjave rekla, da so se zgovarjali o tihotapstvu in da je Knific dejal: »Vi vse za Cesarja strite, na babo pa sam gre,« kar je povzročilo spor in pretep med obema. Matevž Kojnar

³⁰ Četrta odstavka § 270 je predvideval, da če se je kaznivo dejanje večkrat ponavljalo, da se lahko kot dokaz jemlje tudi izjava več kot dveh, pri takšnih dejanjih prisotnih posamičnih prič. Če si te izjave seveda niso nasprotovale in če so bila tako potrjena dejstva v povezavi (Red kazenske pravde z dne 29. julija 1853. Deželni vladni list za krajnsko vojvodino, XXXIII. del, leto 1853, str. 909).

³¹ Red kazenske pravde 1853, str. 916.

³² ARS, AS-307, del. št. 1-1029/1855.

³³ ARS, AS-16, del. št. 1543/1859 (20. 5. 1859).

³⁴ ARS, AS-16, del. št. 1766/1859 (31. 5. 1859).

in Košabe, ki sta bila takrat tudi v gostilni, pa nista glede cesarja nič slišala.

To je bilo žaljenje veličanstva po § 63 kazenskega zakonika. Potem pa še težko telesno poškodovanje po §§ 152 in 154. Luka se je izgovarjal, da je bil popolnoma pijan in da se ni zavedal svojega govorjenja in delovanja in da se tega tudi ne spomni. Sicer so ugotovili, da je takrat veliko pil in da je bil pijan, a še zdaleč ne tako, da bi ga lahko imeli za neprištevnega. Vendar pa ga niso takoj zaprli, zaslišanje je čakal na prostosti. Abram je bil osem dni nesposoben za službo, štiri tedne pa je rabil za popolno ozdravitev (glavne so bile poškodbe očesa). Zahteval je 20 gld povračila. Je pa krčmarica tudi zanj rekla, da je bil pijan.

Namestnik državnega pravdnika je zahteval za Knifca zapor leto in pol, kot tudi plačilo stroškov postopanja in odškodnino za Abrama. Po drugi strani pa je bil Knific zaradi nezadostnosti dokazov oproščen dejanja težke telesne poškodbe. Olajševalno je bilo njegovo dotedanje neomadeževano življenje; da je bil pijan; da je bil pijan tudi Abram, ki je dal povod; da je moral vzdrževati družino. Oteževalno okoliščino pa so videli v izrazu »baba«. Za svojo izjavo je nazadnje dobil tri mesece navadne ječe, poostrene z enim postom na teden. Bil je zdrav, pijači vdan, srednje omike.³⁵

Tako. To je bil pregled žaljenja Njegovega Veličanstva Franca Jožefa s strani njegovih podanikov v prvem desetletju njegovega vladanja, kot se nam je ohranil v arhivskih virih. Seveda pa je Franc Jožef še dolgo vladal in dosti je bilo še priložnosti, ko so ljudje v sveti jezi na oblast po nemarnem vpletali njegovo ime v svoje zmerljivke. Nezavedajoč se pri tem, da je cesar dober, samo ministri so slabi ...

Viri in literatura

Arhivski viri:

Arhiv Republike Slovenije (ARS):
AS-16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, splošni spisi;
AS-17, Deželno predsedstvo za Kranjsko, zaupni in strogo zaupni spisi;
AS-22, Policijska direkcija v Ljubljani;
AS-307, Deželno sodišče v Ljubljani.

Štajerski deželni arhiv v Gradcu / Steiermärkisches Landesarchiv Graz (StLA):
Gubernial (Statthaltere) Präsidium.

Tiskani viri:

Zakonik o zločinih in težkih policijskih prekrških, Dunaj, 1803.

Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852. Državni zakonik, št. 117/1852.

Red kazenske pravde z dne 29. julija 1853. Deželni vladni list za krajnsko vojvodino, XXXIII. del, leto 1853.

Literatura:

Mal, Josip: Zgodovina slovenskega naroda. Celje: Mohorjeva družba, 1993.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2000.

Zusammenfassung

„IHR TUT ALLES FÜR DEN KAISER, AUFS WEIB ABER GEHT ER SELBER!“

Über Majestätsbeleidigungen Franz Josefs im ersten Jahrzehnt seiner kaiserlichen Karriere

Die immer aktuellen Tatbestände der Beleidigung der Obrigkeit und ihrer höchsten Vertreter wurden in verschiedenen Epochen unterschiedlich verfolgt und bestraft. Zu Beginn der Herrschaft Franz Josefs war noch das Strafgesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizeübertretungen aus dem Jahr 1803 in Geltung, welches Hochverrat mit der Todesstrafe und Majestätsbeleidigung mit schwerem Kerker von ein bis fünf Jahren ahndete. Gleichlautend waren auch die Strafbestimmungen im darauf folgenden Strafgesetzbuch aus dem Jahr 1852, das für die im Beitrag behandelten Beispiele in Geltung war. Der junge Kaiser Franz Joseph kam im unruhigen Revolutionsjahr 1848 auf den Thron. Bald darauf folgte die Periode des bachschen Neoabsolutismus, in der Spitzel der Stimmung in der Bevölkerung und den gegen die Obrigkeit gerichteten Aussagen besondere Aufmerksamkeit widmeten. Die gegen den Kaiser gerichteten Aussagen waren zunächst, wie zu erwarten war, mit seiner Jugend verbunden, sowie, wie immer, mit aktuellen politischen Geschehnissen. Sehr viele Aussagen wurden nach dem erfolglosen Attentat auf den Kaiser im Jahr 1853 verzeichnet, als Polizei und Gendarmerie noch besonders auf der Lauer lagen, um mit dem Attentat verbundene negative Aussagen aufzuspüren. Die meisten dieser Aussagen kritisierten den Misserfolg des Attentäters, der den Kaiser nicht beseitigt habe. Solchen Aussagen folgten bald kritische Bemerkungen über den (jungen) Kaiser als unfähigen Feldherrn im Krimkrieg und Italienkrieg. Auch die Zahlung der mit der Grun-

³⁵ ARS, AS-307, del. št. 1-591/1855.

dablöse verbundenen Entschädigungen bewirkte große Unzufriedenheit mit der Obrigkeit und gerade in diesem Zusammenhang steht auch ein erhalten gebliebenes Beispiel der Bestrafung der üblen Nachrede und Majestätsbeleidigung, das aufgrund der Strenge der verhängten Strafe ins Auge sticht. Es gab viele böswillige Verleumdungen und recht nachlässig ausgesprochene Beschimpfungen des kaiserlichen Namens, wobei die verhängten Strafen im Verhältnis zu den angedrohten relativ niedrig waren – meist einige Wochen bis einige Monate Gefängnis. Daher gehört das im Beitrag erstmals veröffentlichte Beispiel einer fünfjährigen Gefängnisstrafe zu den sehr seltenen hohen Strafen, zumindest im Kronland Krain.

Schlagwörter: Franz Joseph, 19. Jahrhundert, Beleidigung der Obrigkeit, Strafrecht, Grundentlastung